

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра психолого-медико-педагогічних основ корекційної роботи

Дипломна робота
магістра

з теми **«ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ТЕХНІКО-
ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ
З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ»**

Виконав:
студент Кор01-М 20z групи
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Стемпінський Олександр Євгенійович

Керівник:
Михальська Ю.А.,
кандидат психологічних наук

Рецензент:
Докучина Т.О.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти

Кам'янець-Подільський 2021 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАСВОЄННЯ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ У ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНІЙ НАУЦІ.....	7
1.1 Засвоєння техніко-технологічних знань як складова трудової підготовки дітей.....	7
1.2 Особливості засвоєння техніко-технологічних знань молодшими школярами з порушеннями інтелекту.....	26
Висновки до першого розділу.....	36
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСВОЄННЯ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ.....	38
2.1. Організація та методика експериментального дослідження особливостей засвоєння техніко-технологічних знань молодшими школярами з порушеннями інтелекту.....	38
2.2. Аналіз результатів констатувального етапу дослідження.....	43
Висновки до другого розділу.....	50
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ЗАСВОЄННЯ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИХ ЗНАНЬ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУ.....	53
3.1. Особливості засвоєння техніко-технологічних знань молодшими школярами з порушеннями інтелекту засобами практичних завдань.....	53

3.2. Рекомендації щодо оптимізації засвоєння техніко-технологічних знань молодшими школярами з порушеннями інтелекту.....	59
Висновки до третього розділу.....	68
ВИСНОВОК.....	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	75

ВСТУП

Актуальність дослідження. Реформування освіти в Україні є однією з найважливіших проблем сьогодення. Її розв'язання передбачає щонайменше підвищення ефективності освітнього процесу в школі, важливе місце в якому відводиться підготовці учнів до самостійної трудової діяльності в сучасних соціально-економічних умовах. Вирішення зазначеної проблеми є актуальним і для системи освіти школярів з порушеннями інтелекту.

Проблемі оптимізації трудового навчання у спеціальній школі в теорії і практиці корекційної педагогіки відводиться особливе місце, що визначається виключним значенням праці для корекції розвитку учнів з порушеннями інтелекту та необхідністю їх підготовки до самостійної життєдіяльності у суспільстві (В.І.Бондар, А.М.Висоцька, Г.М.Дульнев, І.Г.Єременко, Л.В.Занков, Г.М.Мерсіянова, С.Л.Мирський, В.Г.Петрова, Б.І.Пінський, Г.М.Плешканівська, В.М.Синьов, К.М.Турчинська, О.П.Хохліна). У цьому контексті особлива роль відводиться трудовому навчанню у початковій ланці, яке є пропедевтичною основою для подальшої професійно-трудової підготовки школярів з порушеннями інтелекту.

Оптимізація навчального процесу потребує забезпечення ефективності опанування учнями програмного матеріалу. Навчальною програмою з трудового навчання передбачено вивчення учнями певного обсягу техніко-технологічних знань (про умови та процес праці) і способів дій (умінь та навичок), необхідних для виконання трудових завдань. Аналіз літературних джерел свідчить, що удосконалення трудового навчання учнів з порушеннями інтелекту здійснюється за рахунок формування загально-трудова умінь інтелектуального характеру та практичних навичок у зв'язку з їх корекційним значенням для розвитку дитини (В.І.Бондар, Г.М.Дульнев, І.В. Кущенко, С.Л.Мирський, Н.П.Павлова, Б.І.Пінський, Г.М.Мерсіянова, О.П.Хохліна). Питання ж формування в учнів техніко-технологічних знань досліджувалось недостатньо, незважаючи на те, що знання є змістовою

стороною трудової діяльності, без якої неможливе ефективне виконання її операційно-організаційної сторони.

Актуальність і недостатня розробленість вище зазначених питань зумовили вибір теми дипломної роботи магістра **«Особливості засвоєння техніко-технологічних знань молодшими школярами з порушеннями інтелекту»**.

Мета дослідження полягає в оптимізації трудового навчання у початковій ланці спеціальної школи на основі врахування даних про особливості засвоєння учнями з порушеннями інтелекту змістового компонента діяльності, виявлених на основі вивчення наявних у них техніко-технологічних знань.

Об'єкт дослідження: процес трудового навчання молодших школярів з порушеннями інтелекту.

Предмет дослідження: особливості засвоєння молодшими школярами з порушеннями інтелекту техніко-технологічних знань.

Гіпотеза дослідження: засвоєння молодшими школярами з порушеннями інтелекту техніко-технологічних знань характеризується їх особливостями пізнавальної діяльності та позначається на ефективності виконання ними практичних завдань.

Для реалізації поставленої мети було окреслено такі **завдання дослідження:**

1. З'ясувати суть та стан розробленості проблеми засвоєння молодшими школярами з порушеннями інтелекту техніко-технологічних знань у процесі трудового навчання.

2. Обґрунтувати та проаналізувати результати вивчення рівня сформованості техніко-технологічних знань у молодших школярів з порушеннями інтелекту.

3. Визначити шляхи оптимізації процесу трудового навчання у молодших школярів з порушеннями інтелекту на основі врахування особливостей засвоєння ними техніко-технологічних знань.

Методи дослідження: аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури; експеримент, бесіда, спостереження за навчальним процесом, аналіз продуктів діяльності, методи якісної та кількісної обробки емпіричних даних.

Експериментальна база дослідження. Навчально-виховний комплекс №9 м. Хмельницького.

Теоретична значущість. полягає у з'ясуванні сутності та стану розробленості проблеми засвоєння молодшими школярами з порушеннями інтелекту техніко-технологічних знань у процесі трудового навчання.

Практичне значення полягає в обґрунтуванні та аналізі результатів вивчення рівня сформованості техніко-технологічних знань у молодших школярів з порушеннями інтелекту; визначенні шляхів оптимізації процесу трудового навчання у молодших школярів з порушеннями інтелекту на основі врахування особливостей засвоєння ними техніко-технологічних знань.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на студентській науково-практичній конференції в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка.

Публікації: Робота висвітлена у статті «Особливості засвоєння техніко-технологічних знань молодшими школярами з порушеннями інтелекту».

Структура роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

ВИСНОВОК

Теоретико-практичне вивчення особливостей засвоєння техніко-технологічних знань молодшими школярами з порушеннями інтелекту дало нам змогу стверджувати наступні висновки.

Досягнення мети трудової підготовки школярів – опанування трудової діяльності на основі вміння виконувати практичні завдання – передбачає засвоєння учнями техніко-технологічних знань. Знання складають змістову сторону трудової діяльності, яка є основою для формування її операційно-організаційної (процесуальної) сторони. Структура техніко-технологічних знань відображає різноманіття усіх сторін, компонентів, функцій та ознак трудової діяльності. Вона включає знання про результат, предмет, засоби праці та трудові дії.

Процес засвоєння знань складається з таких послідовних етапів: приймання, смислове перероблення, зберігання отриманої інформації та застосування її на практиці. Результатом процесу засвоєння знань є наявність знань та подальше їх застосування на практиці. Дослідження проблеми засвоєння знань передбачає взаємопов'язане вивчення: наявних в учнів знань, з урахуванням їх структури, показників і рівнів сформованості; практичного застосування набутих знань, внутрішньої психічної діяльності суб'єкта, завдяки якій відбувається процес засвоєння, а саме: сприймання, мислення, пам'яті.

Дослідження у галузі спеціальної психолого-педагогічній науки доводять, що засвоєння знань у молодших школярів з порушеннями інтелекту якісно відрізняється від перебігу цього процесу у їх однолітків з типовим розвитком, проте не відображають повної картини психологічного аспекту розв'язання проблеми. Тому, звертає на себе увагу необхідність проведення дослідження, в результаті якого були б виявлені особливості засвоєння учнями з порушеннями інтелекту техніко-технологічних знань з урахуванням їх структури, показників і рівнів сформованості, у зв'язку з пізнавальними процесами, що забезпечують їх засвоєння, та ефективністю

виконання практичних завдань. Доречно зазначити, що врахування у педагогічному процесі виявлених особливостей засвоєння учнями техніко-технологічних знань, на нашу думку, є необхідною умовою підвищення ефективності трудового навчання у спеціальній школі.

Емпіричне вивчення структури техніко-технологічних знань передбачало з'ясування рівня прояву у дітей з порушеннями інтелекту знань про: результат праці (вироби, їх деталі та ін.); предмет праці: матеріали (пластилін, папір і картон, природні, текстильні матеріали, дрiт тощо), заготовки, напівфабрикати та ін.; засоби праці (інструменти): робочі (стека, ножиці, гладилка, шило, голка, кусачки та ін.), контрольно-вимірювальні (мірка, лінійка, циркуль), допоміжні (підкладна дошка, наперсток тощо) та ін.; трудові дії (розкачати, примазати, розмітити, відрізати, вирізати та ін.) та послідовність їх виконання.

Методика констатувального етапу дослідження передбачала вивчення особливостей техніко-технологічних знань, які є у молодших школярів з порушеннями інтелекту. Провідним був обраний експериментальний метод, що полягав у створенні найкращих умов для прояву знань. З цією метою використовувалось розв'язання практичного завдання, в основу розробки якого покладено програмний матеріал з трудового навчання для спеціальної школи. Для виявлення знань, необхідних для розв'язання трудового завдання, з учнями проводилась бесіда яка складалася із запитань, згрупованих відповідно до структури техніко-технологічних знань. Як додатковий використовувався метод спостереження за поведінковими реакціями учнів під час дослідження. Робота проводилась в індивідуальній формі. Експериментальними були такі матеріали: зразок виробу (аплікація «Будинок для птахів»), картки із зображенням інструментів.

узагальнюючи дані дослідження показали, що техніко-технологічні знання досліджуваних учнів виявились не повними. Так, першокласники володіли обмеженою інформацією щодо знань про предмет, засоби праці і трудові дії. В учнів 2-х класів не достатньо повними виявились знання про

засоби праці, найменшим обсягом характеризувались знання про трудові дії. У третьокласників не повними були знання про трудові дії. Було з'ясовано, що школярам цієї категорії значно легше визначити зовнішні ознаки об'єкта, що вивчається (наприклад, матеріал, з якого зроблений виріб; інструменти, які зображені на картках, тощо), ніж внутрішні, які наочно безпосередньо не представлені (властивості матеріалу, його призначення; трудові дії, послідовність та правила їх виконання тощо).

При порівнянні решти кількісних значень щодо знань про предмет і результат праці учнів виявилось, що при відтворенні матеріалу виробу, його видів, властивостей, а також деталей виробу та їх ознак учні мали значно більше труднощів. Цей факт пояснюється передусім тим, що визначення суті матеріалу про предмет праці потребувало більшої осмисленості, якої бракувало учням. Відтворений учнями навчальний матеріал не завжди відповідав тому змісту, що закладений в навчальну програму. Так, учні 1-х і 2-х класів не завжди адекватно відображали суть знань про предмет, засоби праці та особливо трудові дії. Третьюкласникам же бракувало точності при відтворенні знань про трудові дії.

Характеристика рівнів сформованості техніко-технологічних знань в учнів молодших класів з порушеннями інтелекту показала, що до низького рівня відносяться 47%, зокрема діти з порушеннями інтелекту за допомогою вчителя впізнають та називають об'єкт вивчення, фрагментарно відтворюють окремі його ознаки, при цьому потребують стимуляції, постійного контролю та значної допомоги; до середнього рівня відносяться 33%, зокрема учні називають об'єкт вивчення, відтворюють до половини обсягу навчального матеріалу, матеріал в основному розуміють, але визначити в ньому головне ще не можуть, що потребує постійного контролю та допомоги за ситуацією; до достатнього – 20%, зокрема діти відтворюють більшу частину навчального матеріалу в основному правильно, матеріал розуміють, можуть визначити в ньому головне, частково пояснити, але в окремих випадках

потребують допомоги дорослого; з високим рівнем сформованості техніко-технологічних знань дітей з порушеннями інтелекту не виявлено.

На формувальному етапі дослідження ми підібрали, розробили та провели ряд практичних завдань на засвоєння техніко-технологічних знань молодшими школярами з порушеннями інтелекту. На першому етапі акцент робився на власне практичному виконанні завдання. Другий етап передбачав корекцію тих пізнавальних процесів, що забезпечують процес засвоєння знань та відповідають його послідовним етапам, а саме: сприймання, мислення та пам'ять. Перше завдання передбачало формування сприймання молодших школярів з порушеннями інтелекту, яке полягало у визначенні основних характеристик засвоєння ними інформації на сенсорному рівні, тобто здатності до формування наочних образів сприйнятих предметів та явищ. Друге завдання було спрямовано на розвиток мисленнєвої діяльності молодших школярів з порушеннями інтелекту та полягало у корекції її операційної сторони – здатності учнів до аналізу, синтезу, порівняння, класифікації, абстрагування й узагальнення сприйнятої інформації. Третє завдання передбачало формування процесів пам'яті молодших школярів з порушеннями інтелекту, що спрямовувалось на корекцію особливостей запам'ятовування, збереження та відтворення засвоєної інформації учнями.

Підвищенню ефективності трудового навчання у початковій ланці спеціальної школи сприятиме проведення роботи, яка враховуватиме психолого-педагогічні особливості засвоєння молодшими школярами з порушеннями інтелекту техніко-технологічних знань у процесі: формування змістового компонента навчально-трудої діяльності – становлення в учнів усіх структурних компонентів техніко-технологічних знань (про результат, предмет, засоби праці та трудові дії) за показниками їх сформованості; формування операційно-організаційного компонента навчально-трудої діяльності в процесі виконання трудового завдання за показниками ефективності його виконання (правильність, швидкість, цілеспрямованість, самостійність, розуміння завдання, вербалізація

способу його виконання та якість виробу); розвитку пізнавальних процесів, що лежать в основі засвоєння знань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. М.: Педагогика, 1982. 182 с.
2. Бех И.Д. Психологические особенности решения младшими школьниками трудовых задач. *Психолого-педагогические аспекты учебного процесса*. К.: Рад.шк., 1983. С. 98-119.
3. Бех И.Д. Формирование у школьников обобщенных способов решения практических задач (на материале ручного труда во 2-м классе): дис.канд.пед.наук. К., 1977. 162 с.
4. Бондарь В.И. Обучение учащихся вспомогательной школы применению знаний при выполнении учебно-практических заданий (на материале естествоведения): автореф.дис. ...канд.пед.наук. М, 1969. 18 с.
5. Бондар В.І. Підготовка учнів спеціальної школи до самостійної трудової діяльності. К.: Рад.шк., 1988. 128 с.
6. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / за ред. О.В.Скрипниченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук К.: Просвіта, 2001. 416с.
7. Возрастные возможности усвоения знаний / под ред. Д.Б. Эльконина, В.В. Давыдова. М.: Просвещение, 1996. 444 с.
8. Воройская Т.Н. Развитие интеллектуальных компонентов трудовой деятельности у младших школьников в процессе трудового обучения: автореф. дис. ...канд.психол.наук. М., 1982. 26 с.
9. Воспитание и обучение детей во вспомогательной школе: Книга для учителя / под ред. В. В. Воронковой. М.: Школа-пресс, 1994. 416 с.
10. Выготский Л.С. Собр. соч.: В 6-ти т. / за ред. А.В. Запорожец. Т.5. М.: Педагогика, 1982. 368 с.
11. Гаврилова Н.С. Особливості засвоєння математичних знань молодшими школярами з порушеннями мовленнєвого розвитку: автореф.дис. ..канд.психол.наук. К., 2004. 24 с.

12. Давыдов В.В. Виды обобщений в обучении. М.: Педагогика, 1992. 422 с.
13. Державний стандарт спеціальної освіти дітей з особливими потребами / АПН України; Ін-т спец. пед. К., 2003. 12 с.
14. Дефектологический словарь / под ред. А.И.Дьячкова. М.: Педагогика, 1990. 504 с.
15. Дидактика средней школы: некоторые проблемы современной дидактики / под ред. М.Н. Скаткина. М.: Просвещение, 1982. 318 с.
16. Дульнев Г.М. Основы трудового обучения во вспомогательной школе: Психолого-педагогическое исследование. М.: Педагогика, 1969. 216 с.
17. Дульнев Г.М. Учебно-воспитательная работа во вспомогательной школе. М.: Просвещение, 1981. 176 с.
18. Еременко И.Г. Олигофренопедагогика. К.: Вища школа, 1985. 326с.
19. Еременко И.Г. Организация учебной деятельности учащихся вспомогательной школы на основе повышения их познавательной активности: автореф.дис. ...канд.пед.наук. К., 1967. 66 с.
20. Еременко И.Г. Познавательные возможности учащихся вспомогательной школы. К.: Рад.шк., 1982. 130 с.
21. Єременко І.Г., Мерсіянова Г.М. Навчання учнів спеціальної школи користуватися знаннями й умінями. К.: Рад.шк., 1981. 136 с.
22. Забезпечення корекційної спрямованості трудового навчання учнів із затримкою психічного розвитку / укл. О.П.Хохліна. К.: ІСДОУ, 1995. 56 с.
23. Климов Е.А. Психологическое содержание труда и вопросы воспитания. М.: Знание, 1986. 80 с.
24. Колеснікова В.Ф. Психолого-педагогічні умови наступності трудової підготовки старших дошкільників і молодших школярів: дис. ...канд.психол.наук. К., 1995. 207 с.

25. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості. К., 1989. 608 с.
26. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів спеціальної загальноосвітньої (допоміжної) школи для дітей з порушеннями розумового розвитку / за ред. О. П. Хохліної. К.-Луганськ, 2002. 94 с.
27. Лернер И.Я. Процесс обучения и его закономерности. М.: Знание, 1986. 96с.
28. Липа В.А. Психологические основы педагогической коррекции. Донецк: Лебидь, 2000. 319 с.
29. Лобанова Н.Н. Формирование умственного действия планирования у младших школьников: автореф.дис. ...канд.психол.наук. – Л., 1978. – 21 с.
30. Лубовский В.И. Развитие словесной регуляции действий у детей (в норме и патологии). М.: Педагогика, 1988. 224 с.
31. Максименко С.Д., Бондарь В.И., Бех Д.И. Психология формирования трудовых умений школьников: (Сравнительный анализ деятельности учащихся массовой и вспомогательной школ). К.: Рад.шк., 1980. 110 с.
32. Мерсиянова Г.Н. Выполнения практических заданий учащимися вспомогательной школы. К.: Рад.шк., 1985. 81 с.
33. Мерсиянова Г. Вивчення техніко-технологічних знань на уроках праці в спеціальній школі. *Дефектологія*. 1997. № 1. С. 32-35.
34. Методика діагностики відхилень у розумовому розвитку молодших школярів та старших дошкільників / авт. колектив: Стадненко Н.М., Ілляшенко Т.Д., Борщевська Л.В., Обухівська А.Г. Кам'янець-Подільський: Вид-во «Абетка», 1998. 144 с.
35. Миронова С. П., Матвеева М. П. Реалізація індивідуального підходу до дітей з вадами інтелекту: метод. рекомендації. Кам'янець-Подільський, 2001. 28 с.

36. Мирский С.Л. Формирование знаний учащихся вспомогательной школы на уроках труда: книга для учителей. М.: Просвещение, 1992. 128 с.
37. Мирский С.Л. Профессионально-трудовое обучения во вспомогательной школе. М.: Просвещение, 1980. 184 с.
38. Педагогічна психологія: навч. посіб. / за ред. Л.М. Проколієнко, М.Й. Боришевський, В.О. Моляко. К.: Вища школа, 1991. 183 с.
39. Петрова В.Г., Белякова И.В. Психология умственно отсталых школьников: Учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений. М.: Изд-кий центр «Академия», 2002. 160 с.
40. Пинский Б.И. Коррекционно-воспитательное значение труда для психического развития учащихся вспомогательной школы. М.: Просвещение, 1985. 127 с.
41. Пинский Б.И. Психология трудовой деятельности учащихся вспомогательной школы. М.: Просвещение, 1982. 152 с.
42. Проскура О.В. Особливості вирішення конструктивно-технічних завдань молодшими школярами. *Трудове навчання, виховання і професійна орієнтація учнівської молоді* / за ред. В.Н.Мадзігона. К., 1981. С. 153-160.
43. Психологические проблемы коррекционной работы во вспомогательной школе / под ред. Ж.И. Шиф, В.Г. Петровой, Т.Н. Головиной. М., 1980. 150 с.
44. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. М.: Педагогика, 1989. 488 с.
45. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. М.: Просвещение, 1986. 192 с.
46. Сак Т.М. Психолого-педагогічні основи управління учбовою діяльністю учнів із затримкою психічного розвитку у школі інтенсивної педагогічної корекції. К.: Актуальна освіта, 2005. 246 с.
47. Синев В.Н. Коррекция интеллектуальных нарушений учащихся вспомогательной школы: автореф.дис. ...д-ра пед.наук. М., 1988. 45 с.

48. Стадненко Н.М., Матвеева М.П., Обухівська А.Г. Нариси з олігофренопсихології / за загал. ред. Н.М.Стадненко. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський держ. пед. ун-т, інформаційновидавничий відділ, 2002. 200 с.
49. Тарасун В.В. Науково-методичні основи формування знань, умінь та навичок у дітей із труднощами у навчанні. К., 1998. 104 с.
50. Турчинская К.М. Активизация учебного процесса на уроках ручного труда во вспомогательной школе: автореф.дис. ...канд.пед.наук. М., 1964. 20 с.
51. Хорунжий В.І. Практикум в навчальних майстернях з методикою трудового навчання. Тернопіль: Астон, 2001. 220 с.
52. Хохліна О.П. Підготовка розумово відсталої дитини до навчання у школі. *Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам* / за ред.: В.І. Бондаря, В.В. Засенка. К.: Наук.світ, 2005. С. 163-185.
53. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні основи корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку. К.: Пед.думка, 2000. 286 с.
54. Хохліна О.П. Психолого-педагогічні умови забезпечення корекційної спрямованості трудового навчання учнів з вадами розумового розвитку (Результати теоретико-експериментального дослідження). *Дефектологія*. К., 2000. № 3. С. 26-32.
55. Хохліна О., Мерсіянова Г. Загальна характеристика оновленого змісту трудового навчання та рівнів навчальних досягнень учнів 1-3 класів спеціальної школи. *Рідна школа*. 2003. № 7. С. 11-14.
56. Хохліна О.П., Мерсіянова Г.М. Оцінювання навчальних досягнень учнів 1-3 класів спеціальної школи з трудового навчання. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2003. № 3. С. 19-23.

57. Хохліна О., Мерсіянова Г., Єременко І. Структура оновленого змісту трудового навчання в 1-3 класах спеціальної школи . *Дефектологія*. К., 2002. № 4. С. 2-8.

58. Хохліна О.П., Мерсіянова Г.М. Трудове навчання: Програми для підготовчого – 1 кл. спец. загальноосвіт. навч. закл. для дітей з порушеннями опорно-рух. апарату та розум. відстал. К.: Пед. преса, 2005. С. 270-288.

59. Хохліна О.П., Мерсіянова Г.М. Трудове навчання: Програми для 2-4 класів загальноосвіт. навч. закл. для дітей з порушеннями інтелекту. К.: Вид-во «Неопалима купина», 2006. Ч.2. С. 94-116.

60. Хохліна О.П., Мерсіянова Г.М. Удосконалення змісту трудового навчання у спеціальній школі. *Трудова підготовка в закладах освіти*. 2002. № 4. С. 32-36.

61. Ярова Л.П. Формування самоконтролю в навчальній діяльності розумово відсталих молодших школярів: автореф.дис...канд.пед.наук. К., 1994. 17 с.